

Kanonička vizita b. M. Urhovca iz godine 1792.—1794.

(Svršetak.)

Piše Dr. I. A. Ruspjini.

14. Prebendari. a) *Dekreti vizite iz g. 1794.*¹⁸⁰ Prebendari stolne crkve pravi su nadarbenici. Osnovani su za biskupa Timoteja (1262.—1287.) u tu svrhu, da povećaju sjaj službe Božje, ne pako zato, da zastupaju ili zamjenjuju kanonike. Na temelju običaja od pamtivijeka vrši kaptol patronatsko pravo nad prebendarskim nadarbinama. Za takovu se nadarbinu mogu natjecati samo oni, koji su dobili prethodnu dozvolu od ordinarija. Kaptol bira između njih i predlaže odabranog ordinariju na potvrdu. Potvrđeni polaže pred ordinarijem vjeroispovijest. Iza toga polaže pred prebendarskim zborom prisegu.¹⁸¹ Konačno slijedi ustoličenje na običajan način (po dekanu prebendarskog zbora).

b) *Razlaganje kaptola.* Prebendarska mjesta osnovao je (g. 1269.) kaptol iz svoje imovine, kako se vidi iz povlasnice biskupa Antuna od 6. listopada 1287.¹⁸² Pripada s toga kaptolu

¹⁸⁰ Decret. de choro et ritu § 9., Statt. Capit. tit. 9. cap. 9. nr. 7., tit. 15. cap. 5., Statt. Praebend. tit. 1. cap. 1. 3., tit. 4. cap. 1. ss.

¹⁸¹ Statt. Praebend. tit. 4. cap. 2.: „Ego N. de tali praebenda chori huius almae ecclesiae zagrabiensis iuro, et promitto dominis, ac fratribus meis praebendariis praedictae ecclesiae zagrabiensis fidelitatem, promotionem, procuracionem, secreta celare, statuta, constitutiones, laudabiles consuetudines ipsorum firmiter observare, debitumque honorem, et fidelitatem eidem dominis, et fratribus meis in rebus licitis, et honestis, V. Capitulo Cathedrali, velut patronis, reverentiam et obsequium competens, Praelatis legitime intransibus reverentiam et obedientiam exhibere. Sic me Deus adjuvet, et haec sancta Dei evangelia“.

¹⁸² Tkalčić, I. c. I, 219.: „Ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod tempore sancte et pie memorie domini Thy-mothei, predecessoris nostri, nonnulli ex fratribus nostris canonicis dum

patronatsko pravo ne tek na temelju običaja, već napose iz naslova utemeljenja (fundatio).

Prebendare je kaptol osnovao, da kanonike pri službi Božjoj zastupaju i zamjenjuju. Već prije osnutka prebendarskog zbora običavali su kanonici od slučaja do slučaja za plaću najimati svećenike, koji će ih zamjenjivati. To nije više potrebno bilo, nakon što je kaptol iz svoje imovine utemeljio prebendare, jer je odnosna dužnost na njih prešla, pošto ih je kaptol upravo u tu svrhu osnovao. Da su zaista radi toga utemeljeni, pokazuje osobitom jasnoćom darovnica kaptola vrhu moravečke desetine iz g. 1468.¹⁸³ Vidi se to iz naziva i imena, kojima se prebendari u starom ceremonijalu, u liturgičkim knjigama i tabelama stolne crkve označuju („vicarii, capellani canonicorum“). Dokazom je i današnja praksa, pošto prebendari i sada čitaju konventualne mise, asistuju kod iste, obavljaju službu koraturiste, dok su na tabelama za te službe upisani kanonici.

Prebendari nisu nadarbenici. Došli su na mjesto onih svećenika, koje su kanonici po volji najimali i otpuštali, pak su zato i oni „ad nutum amovibiles“. Vidi se to iz povlasnice biskupa Antuna od 6. listopada 1287., gdje se kaptolu daje i priznaje posvemašnja sloboda u namješćivanju i otpuštanju prebendara.¹⁸⁴ Daljnji su dokaz statuti iz god. 1334.¹⁸⁵ i god.

viverent, aliqui etiam in sua ultima voluntate affectantes cultum divinum salubriter augmentari, de bonis sibi a deo collatis prebendarios seu mansionarios sacerdotes ad continuum officium cori et misse beate virginis disposerunt et ordinaverunt ac . . . in possessionibus et vineis, curiis ac aliis bonis ad sustentationem predictorum sacerdotum, prebendae nomine ordinantes . . .“

¹⁸³ Statt. Praebend (iz god. 1794. i 1800.) tit. 4. cap. 11.: »... et quia quae Nos (t. j. kanonici) pluribus intenti curis et signanter horis canonicis et missae B. M. V., cum quibus onerati (t. j. prebendari) non sufficienter provisi fuerant, expleri non possent, per eos accuratius, atque diligentius exequerentur. Nos ex unanimi voto nostro... omnes et singulas decimas nostras ad portionem videlicet duntaxat nostram in districtu de Marocha concernentes... donamus...«

¹⁸⁴ Tkalčić, I. c. I, 219.: »... ut deinceps sicut prius usi fuerint in collatione... prebendarum perpetuo et libere utantur pleno iure... quorum etiam prebendariorum seu mansionariorum sacerdotum sicut institutio ut praediximus sic et destitutio ad capitulum plene pertineat, si forte in sacrificiis adeo existerent negligentes, vel alias ipsorum excessus, quod non optamus, ipsorum protervitas mereretur.«

¹⁸⁵ Statt. Capit. saec. XIV. P. II. cap. 40 (Tkalčić, I. c. II, 38.): »Praeterea ille, qui ad mandatum cantoris, vel eius succentoris, quociens

1472.¹⁸⁶, u kojima se izriče gubitak prebendarskog mjesta ipso facto proti onomu, koji nakon propisanih opomena zanemari službu Božju, ili koji ini prekršaj počini; takove bo ustanove nisu umjesne u pogledu (pravih) nadarbenika. Prema ovim statutima

hoc necessario requiritur, se induere pro dyacono, subdyacono vel acolito, aut legere lecciones, cantare responsoria, versiculos, corum regere, vel similia, quae in divino occurrunt officio peragenda non curaverit contumaciter adimplere, pro singulis vicibus ad solutionem quinque denariorum obligetur, quorum solutionem pro tota hebdomada quilibet die sabbati ad manus succentoris, prout in scriptis vel aliter apud eum constare poterit de praemissis, quae amodo decernimus ad suum officium pertinere, hoc expresso, quod quantitas pecuniae, quae ex praemissis haberi poterit, dividatur inter praebendarios indifferenter, primo tamen pro ipso succentore divisore accepta duplici porcione. Formidantes autem, verisimiliter ex praeteritis, cordis duriciam ipsorum praebendariorum vel saltem aliquorum ex eisdem, ipsos praesentes et futuros, prima, secunda, et tertia monicione inducimus et monemus, quatenus ipsas solutiones faciant semper, prout sepius sunt expresse. Quicumque autem ex eis secus fecerit, semel, secundo et tercio et quarto, nec se curaverit pro cantoris arbitrio emendare, ipso facto prebenda sua sit privatus, l'bere ex tunc alii conferenda, nisi forsitan ex causa in plena concordia talem restituere nos contingat.« Vd. takodjer P. II. cap. 38. (Tkalčić, I. c. II. 35. s.)

¹⁸⁶ Nadb. Arkiv XV. A. v. VII.: »Ipso die ad vincula S. Petri nos domini infrascripti capitulariter congregati considerantes nonnullorum praebendariorum et aliorum subditorum nostrorum mores, et vitam incorrigibilem, et scandala non solum in clero sed etiam in populo ex eisdem plurima oriri, conclusimus, quod de cetero, quicumque talium reperiretur, monitione saltem bina ad maximum praemissa ex praebendariis, qui dominos non honoraret, aut aliquibus verbis afficeret injuriosis, extunc ipso facto praebenda, sive ara, aut alio quocumque officio in ecclesia nostra habito sit privatus, et de medio capituli remotus perpetuo, et quia Andrea de Zelina, qui et Bachalareus quidem nuncupatur, qui hactenus in praebenda magistri Fabiani de Roystha, non ob sui bonitatem, sed propter dicti magistri Fabiani amicitiam, et favorem tolerabatur, multis praemissis monitionibus salutaribus piis et paternis, ut vitam emendaret, nec illam emendare curavit, quin potius in dies deterior fit, hisque non contentus die hodierna aperto ore, gestu temerario, et insultu impudico in medium nostri veniens, plures ex nobis coram nobis irreverentibus verbis, impudicis, inhonestis, et injuriosis affecit, nolentes itaque eidem similia pati de caetero, eundem dicta sua praebenda privandum duximus, et de medio nostrum exulandum, et proscribendum perpetuo, quin imo privamus, excludimus, et proscribimus, mandantes praeterea sub eadem poena omnibus et singulis decano et praebendariis, ut eundem de caetero vitent, et ipsum societate, et consortio privent, et nec tibi hospitium, auxilium, et consilium de caetero faciant, pro qua conclusione firmiter tenenda, unusquisque nostrum hic se manu propria subscripsit.«

postupao je kaptol i u praksi, n. pr. u slučaju prebendara Andrije iz Zeline g. 1472.¹⁸⁷ te u slučaju prebendara Ivana Vagjona g. 1743.¹⁸⁸ Posvemašnju ovisnost prebendara od kaptola, kakova je isključena pri (pravim) nadarbenicima, potvrđuje napose obrazac prastare prebendarske prisege, koju su pred kaptolom polagali. U njoj se izričito naglašuje, da su prebendari svagda dužni preuzeti nove obveze, ako im ih kaptol nametne.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Vd. op. 186.

¹⁸⁸ Acta Cap. saec. XVIII. fasc. 20. nr. 19.: »Cum vos Joannes Vagyon occasione illa, qua a V. Capitulo mansionarii chori huius ecclesiae cathedralis quidam, qui iuramentum nondum deposuerunt, ad illud deponendum, sive reverentiam, et obedientiam dicto V. Capitulo ad quam tamquam collatoribus et fundatoribus suis iuxta antiquissimas et pluribus saeculis usu roboratas sanctiones et statuta obligantur, vocati et citati fuissent, vos non modo ausu temerario, seposito omni respectu et veneratione dominorum collatorum, et fundatorum vestrorum V. videlicet Capituli ingressi secretum eorundem consessum, dum aliqui mansionarii ad iuramentum solitum nondum praestitum praestandum vocati fuissent, et praevisiisdem formulare iuramenti praestandi exhibita fuisset, iuramentum tale invalidum, Episcopi auctoritati praepudiosum, Pontificum placitis et sacrorum canonum decretis derogatorium, sed et simoniacum impudenter verbo et scripto appellastis, sed et reliquos mansionarios scandalose removistis, in temerariam vestram sententiam pertraxistis, a deponendo iuramento, consequenter etiam a debita obedientia, et reverentia Ven. Capitulo debita removistis, propter quos actus Ven. Capitulo, et antiquissimis Ecclesiae huius statutis graviter praepudiosos, et in gravem eorundem spreum, et vilipendium directos, vitiumque ingratitude praeferebantibus, vos Joannes Vagyon hodierna die et in perpetuum a mansioratu per solam nominationem adepto idem Ven. Capitulum removet, repellit, committitque decano collegii, ut nomen vestrum e cathalogo mansioriorum deleat, possessionesque ad vestrum olim mansioratum spectantes administret, officiaturas solitas in Ecclesiae choro per alios perficiat, donec presbyter Georgius Peross in vestrum locum (quem modo mansionarium nominamus et constituimus) mansioratus vestri modo vacantis possessionem capiat.«

¹⁸⁹ Acta Cap. Ant. fasc. 88. nr. 45.: »Ego N. N. praebendarius chori cathedralis ecclesiae zagrabiensis iuro et promitto, quod fidelis et obediens ero B. Stephano regi, huic ecclesiae, totique venerabili capitulo zagrabiensi tamquam patronis et collatoribus, nec pandam, nec revelabo ejus arcana, quorumcunque conscius fuero verbo signo aut facto; bonum ipsius ubique pro posse promovebo, dominis patronis meis de capitulo omnibus honorem, reverentiam, debitam jure patronatus observantiam semper praestabo; possessiones, bona, aedificia ad praebendam meam mihiq; benigne collatam et omnia ad eam quoquo modo spectantia non dissipabo, abalienata, deteriorata, ac desolata pro posse meo recuperabo, restaurabo et meliorabo. Officio meo in ecclesia pro debito tam secundum praescriptum

Posve je u skladu sa rečenim, da se prebendari u ceremonijalu, liturgičnim knjigama i na tabelama nazivlju kapelanima kanonika. Može se mirne duše kazati, da su prebendari od kaptola daleko više ovisni, nego li obični kapelani od svojih župnika.

Kaptol nije jednostavni patron, koji bi imao samo pravo predlagati na prebendarska mjesta, već je on pravi kolator u strogom smislu riječi, koji te službe slobodno podjeljuje (*colatio libera*). Ovo kaptolsko pravo jasno je izraženo u povlastici biskupa Antuna od 6. listopada 1287., gdje se veli, da kaptolu pripada potpuno slobodna podjelba prebendarskih mjesta.¹⁹⁰ Kroz 500 godina služio se kaptol tim pravom neprekidno tako, da biskupi nisu nikako utjecali. Propis Tridentina (*sess. 7. cap. 13. de ref., sess. 14. cap. 13. de ref.*), po kojem imadu svi patroni biskupu predlagati nadarbenike, ne tiče se zagrebačkih prebendara, jer oni nisu nadarbenici. Nu sve da i jesu pravi nadarbenici, još se Trid. propis njih ne tiče, pošto kaptol nije jednostavni patron, već kolator prebendarskih mjesta. Po kanonskom pravu može i niži od biskupa biti pravi kolator,¹⁹¹ kako se u ostalom razabire i iz Tridentina *sess. 25. cap. 9. de ref.*¹⁹²

Dato, non concessio, da su prebendarska mjesta nadarbine, biti će u najboljem slučaju jednostavne nadarbine (*benef. simplex*). Za takove dostaje onaj ispit (odobrenje biskupovo), koji se obavlja prije primanja viših redova.¹⁹³ U ostalom kaptol ne

et laudabilem consuetudinem, quam secundum novas superiorum et dominorum patronorum dispositiones, ne fors instituendas, quibus me incunctanter accomodabo, diligenter satisfacere curabo. Praelatis meis rite et legitime intransibus, ac dominis meis in licitis et honestis debitam obedientiam et reverentiam exhibebo. Sic me Deus adjuvet, et haec sancta Dei Evangelia.«

¹⁹⁰ Vd. cit. u op. 184.

¹⁹¹ Cap. 18. X. 2, 26.; Fagnani, l. c. in cap. 18. lib. 2. tit. 26. nr. 12.; Barbosa, De off. et pot. eppi. Alleg. 127. nr. 9.

¹⁹² »Quod si ad inferiores institutio pertineat, ab episcopo tamen, juxta alias statuta ab hac Synodo, examinentur...« Vd. također Tridentin *sess. 24. cap. 18. de ref.*: »Si... institutio ad episcopum et non ad alium pertineat...«

¹⁹³ Isp. Barbosa, Collectanea, in *sess. 7. de ref. cap. 13. nr. 11.*: »Episcopus non potest denuo subjicere examini pro simplici beneficio illum, quem jam examinaverat pro ordinis sacri promotione, sicut resolvunt Nicol. Garcia. d. p. 9. cap. 3. nr. 16.«

predlaže, a Tridentin (sess. 7. de ref. cap. 13.) traži samo da biskup ispita i odobri predložene po patronima.¹⁹⁴ Ne može dakle vizitator iz toga naslova zahtijevati, da si natjecatelji za prebendarska mjesta moraju ishoditi prethodno odobrenje i dozvolu od biskupa. Okolnost, što prebendari u stolnoj crkvi ispovijedaju, ne pruža takodjer temelja za takav zahtjev, pošto kaptol samo one odabira, koji već imadu odobrenje za ispovijedi. Bude li se desio slučaj, te kaptol odabere neodobrenog još (za ispovijedi), neka se takav slobodno pritegne na ispit. Vjeroispovijesti ne treba prebendar polagati, pošto nije ni župnik ni kanonik stolne crkve, a Tridentin (sess. 24. de ref. cap. 1. 12.) to samo od ovih iziskuje.

Kaptol je od vjkada odlučan utjecaj imao na prebendarske statute. Prvi i najstariji statuti prebendarski nalaze se medju kaptolskim statutima, a izdao ih je sam kaptol za prebendarski zbor.¹⁹⁵ Kasnije dozvolio je kaptol prebendarima, da si sami stvore statute, što ovi u svojim g. 1468.¹⁹⁶ i g. 1644.¹⁹⁷ sačinjenima statutima sa zahvalnošću priznavaju. Jedne i druge svoje statute (iz g. 1468. i g. 1644.) podnio je zbor kaptolu na odobrenje,¹⁹⁸ a tako i dalnja dva svoja statuta iz g. 1692.¹⁹⁹ Prebendarski statut, što ga je dne 26. listopada 1718. izdao generalni vikar Nikola Gotal, a biskup Eszterhazy potvrdio dne 29. travnja 1719., stvoren je (po gen. vikaru N. Gotalu) u

¹⁹⁴ Isp. Garcia, Tractatus de benef. P. 9. cap. 3. nr. 19.: »Declaratio tertia: In beneficiis simplicibus, quae non sunt de jure patronatus, sed sunt ad collationem inferiorum, examen Episcopi non est necessarium. Declaratio quarta: Congregatio censuit, dictam approbationem non requiri in beneficiis simplicibus, quorum collatio libera pertinet ad inferiores.« Barbosa, Collectanea in sess. 7. de ref. cap. 13. nr. 1.

¹⁹⁵ Statt. Capit. P. II. cap. 36.—39. (Tkalčić, l. c. II, 33 ss.).

¹⁹⁶ Nadb. Arkiv. XV. A. v. VII.: »... ex speciali gratia et annuentia Rndorum et Venerabilium Dominorum Praepositi ac Dignitariorum et Canoniorum ejusdem Ecclesiae Zagrabiensis Dominorum Patronorum nostrorum dignissimorum infrascriptorum statuimus, ordinavimus, decrevimus...«

¹⁹⁷ Statt. Praebend. (g. 1794. i 1800.) tit. 9. cap. 1.: »... ex speciali gratia et annuentia Venerabilis Capituli Ecclesiae Zagrabiensis Dominorum, et Patronorum Nostrorum dignissimorum... proponimus, statuimus, decernimus et in perpetuum sancimus...«

¹⁹⁸ Vd. Statt. Praebend. tit. 5. cap. 11. nr. 9. i tit. 9. cap. 1.

¹⁹⁹ Nadb. Arkiv. XV. A. v. VII. Ova dva statuta nalaze se (po sadržaju) u Statt. Praebend. (g. 1794. i 1800.) tit. 11. cap. 3. 5.

sporazumu sa kaptolom.²⁰⁰ U opreci sa svim tim stvoreni su i izdani sada u viziti (g. 1794.) novi prebendarski statuti, a da kaptol nije ni pitan bio; uz to se u dekretima vizite mukom prelazi preko ovog kaptolskog prava, tako da se ono mora (u smislu vizitacionih dekreta) smatrati naprosto dokinutim.

Kaptol je kroz stoljeća nad prebendarima vršio sudačku vlast, napose sudačku kaznenu vlast. Osim već navedenih statuta i zaključaka²⁰¹ dokazuju to statuti prebendarski iz g. 1468., gdje se izriče, da o stvarima prebendara u prvoj molbi odlučuje prebendarski zbor, a u drugoj kaptol.²⁰² Dekretalno pravo priznavalo je nižim od biskupa sudačku vlast, ako su ju običajem stekli.²⁰³ Spomenutu vlast kaptola zagrebačkog nije Tridentin ukinuo. Sess. 25. cap. 6. de ref. govori o izuzetim kaptolima; ne dolazi daklem ovdje u obzir, pošto zagrebački kaptol nije izuzet. Sess. 6. cap. 4. de ref. podvrgava vizitaciji i korekciji biskupovoj sve duhovnike svih crkvi. S ovom bi se ustanovom kosilo pravo kaptola, kada bi si ga kaptol prisvajao „privative“, t. j. tako, da bi biskupu poricao pravo na korekciju prebendara, što kaptolu nije ni na kraj pameti. Sess. 24. cap. 20. de ref. sadrži dvoje: a) da u svim crkvenim parnicama u prvoj molbi sudi ordinarij; b) da u ženidbenim i kaznenim parnicama ne suđe niži, već samo biskupi. Što se točke a) tiče, smjerao je Tridentin onamo, da prvomolbenim sudovima zajamči nesmetano uredovanje, te je zato višemolbenima zabranio, da ne smiju prije zakonitog priziva parnice pred svoj sud potegnuti. Time nije Tridentin namjeravao dokinuti niže sudove (ispod biskupa), ako su gdje zakonito postojali. Što se tiče točke b), oduzeta je zaista nižim sudovima (ispod biskupa) vlast glede ženidbenih i kaznenih parnica, ali samo onima, koji se ne mogu pozvati na običaj od pamtivijeka. Tako shvaćaju upitno tridentinsko mjesto Congr. Concilii, Rota Romana i kanonisti.²⁰⁴ Kaptol se zagrebački u pogledu kaznenih parnica prebendara može pozivati na običaj od pamtivijeka. U dekretima vizite prelazi se i preko ovoga prava kaptola mukom.

²⁰⁰ Statt. Praebend. tit. 5. cap. 12.

²⁰¹ Vd. op. 185. 186. 188.

²⁰² Statt. Praebend. tit. 8. cap. 17.

²⁰³ Cap. 13. X. 2, 12.

²⁰⁴ Vd. op. 44. i 45.

Kroz stoljeća polagali su prebendari pred kaptolom prisegu po posebnom obrascu.²⁰⁵ Ovu prastaru stoljetnom porabom posvećenu prisegu dekreti vizite naprosto dokidaju tako, da prebendari ne moraju ni nju, niti ikoju drugu pred kaptolom polagati.

e) *Razlaganje Vrhovčevo.*²⁰⁶ Prema prikazu Krčelićevom nije biskup Timotej htio pristati na osnutak prebendarskog zbora do li pod uvjetom, da sam podjeljuje prebendarska mjesta.²⁰⁷ Ta činjenica već po sebi pobudjuje sumnju o navodu biskupa Antuna, da je prvobitno kaptolu pripadalo pravo imenovati prebendare.²⁰⁸ Sigurno je pako iz same povlasnice biskupa Antuna, da su prebendarska mjesta osnovali pojedini kanonici iz svoje imovine, a ne kaptol iz kaptolske imovine.²⁰⁹ Nije daklem kaptol fundator, te mu dosljedno iz toga naslova ne pripada patronatsko pravo. Biskupi ne mogu dati patronatsko pravo kao povlasticu; tako uče suglasno kanonisti.²¹⁰ Povrh toga dokinuo je Tridentin sess. 25. cap. 9. de ref. patronatska prava, koja se temelje na povlastici. S ovih razloga nije se u dekretima vizite kaptolu moglo priznati patronatsko pravo iz naslova povlastice. Radi starodrevnog običaja ostavljaju dekreti vizite kaptolu patronatsko pravo, samo ga svadjaju u prave granice. Po Tridentinu sess. 14. de ref. cap. 14. imadu svi patroni „non obstante quolibet privilegio“ biskupu predlagati nadarbenike.

²⁰⁵ Vd. op. 189.

²⁰⁶ Temelji se poglavito na prestavci prebend. zbora, podnešenoj b. Vrhovcu dne 14. rujna 1789. proti regulaciji kora od 5. listopada 1788. Prestavka se nalazi u Nadb. Arkivu XV. A. v. IV.

²⁰⁷ Krčelić, *Histor. Cath. Eccl. Zagrab.* I, 88. Iz povlasnice b. Antuna iz g. 1287. (Tkalčić, l. c. I, 219) razabire se, da je b. Timotej osporavao kaptolu ovo pravo. O istom predmetu imao je kaptol spor g. 1608. sa b. Š. Bratulićem (vd. *Acta Cap. Ant.* fasc. 24. nr. 7.).

²⁰⁸ Tkalčić, l. c. I, 219: »... ipsas praebendas vacantes fratres nostri de capitulo ab inicio contulerunt ex debito iure sibi competente...«

²⁰⁹ Tkalčić, l. c. I, 219.: »nonnulli ex fratribus nostris canonicis dum viverent, aliqui etiam in sua ultima voluntate... de bonis a deo sibi collatis prebendarios... disposerunt et ordinauerunt...«

²¹⁰ Garcia, *Tract. de benef.* P. 5. cap. 9. nr. 12.; Barbosa, *Collectanea in Conc. Trid. sess. 25. de ref. cap. 9. nr. 9.*; Pirhing, *Jus can.* I. 3. tit. 38. nr. 12.; Reiffenstuel, *Jus can. univ.* I. 3. tit. 38. § 1. nr. 12.

Isto propisuju i narodne Trnavske sinode iz g. 1630.²¹¹ i 1638.²¹² Po Trident. sess. 7. de ref. cap. 13. imaju se po kojoj god crkvenoj osobi predloženi, imenovani ili izabrani podvrći ispitu i odobrenju biskupovom, a tek onda inogu se dati uvesti u posjed nadarbine. Prema ustanovi sinode zagrebačke iz god. 1687. ne smije nitko ni jednostavne nadarbine tražiti, ako nije dobio prethodnu dozvolu od ordinarija.²¹³ Na temelju ovih propisa određeno je u dekretima vizite, da si natjecatelji (za prebendarsko mjesto) imaju pribaviti prethodnu dozvolu biskupa i da svoje prezente moraju podnijeti ordinariju. Odredba glede prethodne dozvole opravdana je i iz ovih razloga: biskup treba da znade, tko će u prebend. zbor i tim u stolnu crkvu doći; prebendari se uzimaju ponajviše iz duhovne pastve, a tu ne smiju napustiti bez biskupove dozvole; za službu u stolnoj crkvi, napose za ispovijedanje u njoj, potrebno je veće znanje i bolje vladanje, o čem je zvan da sudi biskup. Polaganje vjeroispovijesti propisano je u dekretima vizite prebendarima prije ustoličenja, jer ispovijedaju vjernike i jer ne mogu vjeroispovijesti položiti na (prvoj) biskupskoj sinodi,²¹⁴ pošto se ove ne drže.

Biskup Antun²¹⁵ nije mogao kaptolu dati pravo da skida prebendare, a još manje, da ih skida „*juris ordine non servato*“. Ustanova starih statuta iz god. 1334.,²¹⁶ koja o takovoj vlasti kaptola govori, valjda nije stvorena kako treba. Ove statute nije mu kaptol tekom vizite htio izručiti. Nije čuo, da bi ih

²¹¹ *Constitt. syn. Eccl. Zagrab. pag. 55.*: »Cap. 8. *Omnes Abbates, et Praepositi, Altaristae aut quicumque alii, beneficia a patronis saecularibus accipientes, ante adeptionem beneficij sistant se, et praesentent, ut institutionem seu confirmationem ab Ordinario in scriptis obtineant.*«

²¹² *Constitt. syn. Eccl. Zagrab. pag. 90.*: »Cap. 9. nr. 3. *Omnes qui Abbatias, Praeposituras, Canonicatus, altariasque, ac alia beneficia a Patronis consequuntur, ut ante adeptionem possessionis ejusmodi beneficiorum juxta S. Canones canonicam confirmationem, ac institutionem ab Ordinario in scriptis obtineant etc.*«

²¹³ *Constitt. syn. Eccl. Zagrab. pag. 146. s.*: »Cap. 8. nr. 3. ... *interdicitur omnibus clericis, etiam non beneficiatis, ne beneficium etiam quodcumque simplex petere, et impetrare absque obtenta prius ab Ill. D. Praelato licentia praesumant. Secus facientes indigenae poena arbitraria, exteri vero perpetuo ex dioecesi exilio mulctabuntur.*«

²¹⁴ *Isp. Trident. sess. 25. de ref. cap. 2.*

²¹⁵ *Vd. op. 184.*

²¹⁶ *Vd. op. 185.*

koji biskup potvrdio. Ona dva slučaja svrgnuća prebendara, što ih kaptol navodi,²¹⁷ ne dokazuju zakonitosti kaptolskog postupka. Napose slučaj Vagjonov ne govori u prilog kaptola, pošto je Vagjon (valjda nagodbom) dobio kasnije župu kaptolskog patronata.²¹⁸ Propisi dekreta vizite, kojima se biskupu pridržava kaznena vlast nad prebendarima, temelje se na Tridentinu sess. 7. de ref. cap. 13., sess. 24. de ref. cap. 20. i sess. 25. de ref. cap. 6.

Prebendari su pravi nadarbenici. Utemeljeni su po biskupu Timoteju na zagovor Stjepana kaločkog i Filipa ostrogonskog uz privolu kralja Bele IV. i pape Klementa IV.²¹⁹ Ovaj neobično svečani način utemeljenja sam po sebi upućuje na prave nadarbenike. U bulama Martina V., Nikole V., Pavla V. i Julija II. nazivlju se prebendari izrično „beneficiati“, pače „perpetui beneficiati“.²²⁰ Takovima priznao ih je i kaptol pred sv. Stolicom u Sumariju Patačićeve parnice.²²¹ Dokazuju to i podjelnice kaptola, u kojima se govori o kanonički ispražnjenim

²¹⁷ Vd. op. 186. i 188.

²¹⁸ Proti svrgnuću prizvao je Ivan Vagjon u Rim. Parnica se vodila pred Signaturam Justitiae. Ova nije ulazila u meritum, već je odlukom od 25. svibnja 1745. uputila Vagjona na sud biskupov. Vd. Acta Cap. Ant. fasc. 20. nr. 19. Do parnice pred biskupom nije došlo.

²¹⁹ Vd. Krčelić, I. c. I, 88.

²²⁰ Bulla Martina V. iz g. 1429.: »Exhibita siquidem nobis nuper pro parte dilectorum filiorum universorum beneficiatorum praebendariorum nuncupatorum ecclesiae zagrabiensis petitio continebat... etc.« Bulla Nikole V. iz g. 1454.: »... Querelam dilectorum filiorum universorum perpetuorum beneficiatorum praebendariorum nuncupatorum in ecclesia zagrabiensi accepimus... etc.« Bulla Pavla V. iz g. 1469.: »... Conquesti sunt nobis decanus ecclesiae zagrabiensis, et universi clerici perpetui beneficiati in eadem... etc.« Bulla Julija II. iz g. 1509.: »... Dilecto filio vicario venerabilis fratris nostri episcopi zagrabiensis in spiritualibus generali. Sua nobis... Joannes de Pades decanus praebendariorum ac universi presbyteri et clerici perpetui beneficiati in dicta ecclesia in hac parte litis consortes petitione monstrarunt... etc.« Spomenute bulle (prijepisi) nalaze se u Nadb. Arkivu XV. A. v. VII.

²²¹ Acta Cap. saec. XVIII. fasc. 13. nr. 23.: »In choro tum ad sacrum tum ad horas canonicas majori quidem ex parte clerici, qui in seminario capituli educantur, et 12 sacerdotes beneficiati prebendarii dicti canunt, aliquam tamen partem principaliorem ipsi canonici cantare solent et debent...«

prebendarskim mjestima i o uvodu u posjed, što sve ne bi imalo smisla, da prebendari nisu pravi nadarbenici.²²²

Potrebno je i ujedno dostatno da biskup potvrdi prebendarske statute. Istina je, da je prebendarske statute iz g. 1468. potvrdio kaptol, nu to se je dogodilo „sede vacante“, daklem vlašću, koja kaptolu jedino sede vacante pripada. One iz god. 1648. potvrđuje uz biskupa i kaptol, ali samo u svojstvu patrona, kojemu pripada skrb oko ušćivanja fundacija. Statute iz g. 1718. potvrdio je samo biskup Eszterhazy.

Kaptol ne može na temelju patronatskog prava tražiti, da prebendari njemu i pred njim polažu prisegu, jer to nije uključeno u pojmu patronatskog prava. Sadržaj prisege, kakovu kaptol traži, oprečan je s odredbom biskupa Eberharda iz god. 1417.²²³ U toj se odredbi ustanovljuje, da kaptol ne smije prebendarima nikakove službe ili dužnosti nametnuti, dok upitna prisega takovu vlast kaptolu svojata.²²⁴ Kosi se spomenuta

²²² Nadb. Arkiv. XV. A. v. VII.: »Nos capitulum cathedralis ecclesiae zagrabiensis memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod nos... eidem tamquam personae idoneae praebendam chori cathedralis ecclesiae nostrae zagrabiensis... canonicè vacantem, autoritate nostra, qua plenò jure fungimur ad instar praecessorum nostrorum dandam esse duximus et conferendam, prout damus et conferimus praesentium per vigorem, ita ut solitum eatenus deponat iuramentum, suaeque obligationi exacte satisfaciatur; quapropter vobis admodum reverendis dominis decano, caeterisque chori cathedralis ecclesiae nostrae zagrabiensis praebendariis harum serie committimus, quatenus acceptis praesentibus memoratum... in realem dictae praebendae possessorem admittere debeatis, ac teneamini, secus non facturi; praesentibus relectis, exhibenti restituti.«

²²³ Odnosna stavka povlasnice b. Eberharda glasi (Nadb. Arkiv XV. A. v. IV.): »... nec omnino volumus, quod in dicta ecclesia aliquis praeter nos quibusvis personis legem imponere habeat aliquam, neque jugum contra aut ultra laudabilem consuetudinem inibi hactenus observatam, secus igitur in praemissis facere non ausuri, si graves poenas vobis (t. j. capitulo) exinde infligendas per gravissimam indignationem nostram cupitis et vultis evitare; praesentes vero litteras nostras in libro statutorum capituli praedictae ecclesiae nostrae zagrabiensis strictissime de verbo ad verbum praecipimus registrari ad perpetuam rei memoriam, ac condignam, et perpetuam firmitatem.«

²²⁴ Vd. op. 189.: »... Officio meo in ecclesia pro debito tam secundum praescriptum et laudabilem consuetudinem, quam secundum superiorum et dominorum patronorum dispositiones, ne fors instituendas, quibus me incunctanter accommodabo, diligenter satisfacere curabo.«

prisega i sa pravima biskupa, pošto je ovaj zvan da izdaje propise o službi Božjoj. Sve što kaptol opravdano tražiti može, sve mu je to u dekretima vizite i dano, kada je u njima određeno, da prebendari pod prisegom obećati imadu: „V. Capitulo veluti Patronis reverentiam et obsequium competens“.²²⁵

d) *Dekreti vizite iz g. 1800.*²²⁶ Prebendari stolne crkve pravi su nadarbenici. Utemeljeni su radi povećanja sjaja službe Božje. Kaptolu pripada nad njima patronatsko pravo glasom listine biskupa Antuna iz g. 1287. Za prebendarsku nadarbinu može se natjecati samo onaj, koji je od Ordinarija dobio prethodnu dozvolu; ovaj je ne će uskratiti, do li u slučaju nevrijednosti, ili ako uskratu traži velika korist biskupije. Kaptol bira prebendare i predlaže ih biskupu na potvrdu. Novi prebendari polažu pred biskupom vjeroispovijest, a pred kustosom (napose) i pred prebendarskim zborom (napose) prebendarsku prisegu. Obrazac prisege suglasan je s onim u dekretima vizite iz g. 1794., samo je u nj iza riječi „Venerabili Capitulo Cathedrali, velut patronis reverentiam et obsequium competens“ umetnuta stavka „et quoad Statuta etiam eiusdem V. Capituli circa ordinem divinorum cum auctoritate et approbatione Ordinarii Praelati aut lata, aut ferenda paritionem“. Kaptol ima na temelju općenitog dopuštenja biskupova (ex concessione episcopi) vlast, da prebendarima sudi²²⁷ u kaznenim parnicama tako, da možebitni priziv ide na Ordinarija.²²⁸ Ipak veće kazne, kakove su gubitak nadarbine, depositio, gubitak aktivnog prava glasa i sl., ne može kaptol izreći, ako nije dobio posebno pismeno ovlaštenje od biskupa. Kaptol sudi prebendarima u vremenim parnicama, potvrđuje njihove oporuke, ispituje račune vrhu ostavine njihove, a podjeljuje im takodjer kuće, predija i altarije.

e) *Osvrt.* Nije sigurno, da li su prebendari osnovani kao pravi nadarbenici, ali su to svakako kasnije bili. Navedene papinske bulle i obrazac kaptolske podjelnice isključuju svaku

²²⁵ Vd. op. 181.

²²⁶ Statt. Capit. tit. 9. cap. 9. nr. 7.; tit. 15. cap. 5.; tit. 22. cap. 1.; Statt. Praebend. tit. 4. cap. 1. 2., tit. 13. cap. 1.

²²⁷ U drugoj molbi, jer u prvoj odlučuje sam prebend. zbor. Vd. Statt. Praebend. tit. 13. cap. 1.

²²⁸ Ovomu je uvijek prosto, da uređuje već u prvoj molbi, ako to potreba iziskuje. Vd. Statt. Praebend. tit. 13, cap. 1.

razboritu dvojbu. Kaptol kao takav nije osnovao prebendarska mjesta, nego pojedini kanonici, kako se razabira iz povlasnice biskupa Antuna od 6. listopada 1287. Time nije rečeno, da pojedini kanonici nisu svoje pravo prenijeli na kaptol. Kaptol je od najstarijih vremena vršio pravo slobodne podjelbe (*collatio libera*), što dokazuje povlastica biskupa Antuna²²⁹ i suglasna s njom neprekidna mnogostoljetna praksa. Biskup Vrhovac nije upitno pravo shvatio kako treba, t. j. u smislu slobodne podjelbe. Možda ga je zavelo, što je kaptol svoje pravo neprestano nazivao „patronatsko pravo“. Iz ove bludnje potječe zahtjev, da prebendare ima potvrditi ordinarij. Neosnovan je propis, da si natjecatelji moraju pribaviti prethodnu dozvolu Ordinarija, pošto toga opće pravo ne traži, a propis partikularnog prava (t. j. sinode zagrebačke iz g. 1687.²³⁰), nije bio u praksu, barem glede prebendara, ušao. Neosnovana je takodjer bila ustanova glede vjeroispovijesti prebendara, pošto ju je Tridentin (sess. 24. cap. 1. 12. de ref.) propisivao samo pri podjelbi kardinalata, biskupije, kanonikata stolne crkve i župe. Sadašnje opće pravo obvezuje na vjeroispovijest sve nadarbenike, daklem i prebendare.²³¹

Danas, gdje kaptol već preko sto godina ne podjeljuje prebendarske nadarbine, nego samo na njih predlaže, i to između onih, koji su dobili prethodnu dozvolu od Ordinarija, ne mogu se naravno odnosne ustanove dekreta vizite više pravno osporavati, ma se i apstrahiralo od toga, da je kaptol g. 1800. u svom sporazumu sa biskupom na njih pristao.

Tridentin (sess. 24. cap. 20. de ref.) dokinuo je sudačku vlast kaptola u kaznenim parnicama, u koliko se ne radi o kaptolima, kojima ta vlast pripada na temelju imemorabilnog običaja. Prema rješenju Congr. Concilii sudi biskup u kaznenim parnicama sve dotle, dok kaptol, koji si na temelju imemorabilnog običaja takovu vlast svojata pravomoćnom osudom ne dokaže, da mu zaista pripada.²³²

²²⁹ Vd. cit. u op. 184.

²³⁰ Vd. op. 213.

²³¹ Vd. op. 59.

²³² Richter-Schulte, l. c. pag. 389.: »Quum a sacra hac Congr. declaratum fuerit, episcopum Atrebatensem posse ecclesiam suam cathedralem eiusque personas ac capitulum visitare et extra visitationem causas criminales capitularium una cum adjunctis, aliorum vero, qui nec dignitates obtinent,

Takav dokaz nije predležao u vrijeme vizitacije (g. 1794.) te je Vrhovac mogao u svojim dekretima preko toga mukom prijeći. Po našem sudu ne bi kaptolu potrebiti dokaz svojevrmeno uspio, t. j. dokaz o živom i svježem još imemorabilnom običaju. U tom pogledu dijelio je kaptol sudbinu arcidjakona, koji su tijekom vremena uslijed razvoja crkvenog prava, kakav je potakao Tridentin, toliko od nekadašnjeg svog sjaja i vlasti izgubili. Tako zvana domaća i kućna vlast (*potestas domestica*) nad prebendarima nije tim kaptolu porečena.

Najstariji prebendarski statuti nalaze se u kaptolskim statutima iz g. 1334., te je za njih sigurno, da ih je kaptol stvorio, dok o potvrdi Ordinarija ne ima nikakova dokaza. Statute prebendarske iz g. 1468. stvorio je zbor, a potvrdio kaptol „*sede vacante*“, iz čega je biskup Vrhovac neopravdano izvodio, da je kaptol pri tom lih u svojstvu biskupova zamjenika uređovao. Statute prebendarske iz god. 1644. stvorio je zbor, a potvrdio kaptol „*auctoritate juris patronatus nostri capitularis*“ i biskup M. Bogdan „*authoritate nostra episcopali*“. Statute prebendarske iz g. 1692. stvorio je zbor, a potvrdio kaptol. Statute prebendarske iz g. 1718. stvorio je u sporazumu sa kaptolom generalni vikar N. Gotl, a potvrdio ih je biskup M. Eszterhazy. Činjenice ove pokazuju, da je kaptol svakom danom prilikom utjecao na prebendarske statute, ponajčešće tim, da je stvorene po prebendarima potvrdjivao. Pitanje je sada, kakav pravni značaj toj potvrdi pripada. Uzmemo li, da je prebendarski zbor stekao bio autonomiju, t. j. vlast da si sam stvara statute o nutarnjim poslovima, ne će potvrda kaptola biti uvjet za valjanost tih statuta, kao što po dekretalnom pravu nije ni

nec sunt de capitulo, per se ipsum cognoscere et definire, non obstantibus asserta concordia, privilegiis, exemptionibus, sententiis et praescriptionibus vel consuetudinibus etiam immemorialibus, quaeritur ad quem spectet cognitio causarum ceterorum clericorum civitatis et dioecesis Atrebatensis? Die 26. Maii 1623. S. Congr. Card. Conc. Trid. Interpr. declaravit, eiusmodi cognitionem ad solum episcopum privilegiis quibuscumque non obstantibus pertinere. Quodsi id jus ex immemorabili consuetudine capitulo competat, eam consuetudinem non quidem a Concilio esse sublatam decreto c. 20. Sess. XXIV., verum donec capitulum illam legitime probaverit, per tres sententias conformes, vel unicam, quae in rem iudicatam transierit, eiusmodi causas ab episcopo tantum esse cognoscendas. R. Cardinalis Ubaldinus. Coni. ab Urbano VIII. 30. Jan. 1624. (Bull. Rom. T. V. P. 5. p. 188.).

potvrda biskupova bila uvjet za valjanost kaptolskih statuta o nutarnjim poslovima. Naprotiv, ako je prebendarski zbor stekao bio pravo, da si uz privolu kaptola stvara statute, tad potvrda kaptola ima značaj uvjeta, od kojeg ovisi valjanost odnosnih statuta. Ovo drugo držimo ispravnim u našem slučaju. Biskup Vrhovac nije u dekretima vizite (g. 1794. g. 1800.) na spomenute činjenice i u njima sadržano tadašnje pravo kaptola potrebiti obzir uzeo. Danas može u toj stvari kaptol tražiti, da mu prebendari svoje statute iz poštovanja na „potvrdu“ podnesu, a pravnu vrijednost dobivaju tek po potvrdi biskupovoj.

Kroz vijekove polagali su prebendari pred kaptolom prisegu i ne da se ustanoviti, kada se taj običaj započeo. Nu prisega nije bila uvijek jednaka. Od Ivana Vagjona i njegovih drugova tražio je kaptol g. 1743. da polože prisegu po obrascu, koji se je bitno razlikovao od onoga, što ga je g. 1794. u parnici sa Vrhovcem iznosio.²³³ Držimo starijim obrazac, na koji je Vagjon imao prisegnuti.²³⁴ Drugi obrazac, a taj je jedino u doba Vrhovčevo u obzir dolazio, sadrži ustanovu, da su prebendari obvezani pokoriti se novim propisima, koje im kaptol

²³³ Obrazac prisega iz dobe Vrhovčeve donosimo u op. 189. U obrascu prisega, što ju je kaptol od Vagjona tražio, glasi stavka, koja se odnosi na kaptol, ovako (Acta Cap. saec. XVIII. fasc. 20. nr. 19.): »Dominisque meis Capitulo memorato, et singulis personis eorum in omnibus licitis, et honestis, debitam obedientiam, et reverentiam exhibebo, etiamsi casus fuerit quo ea (naime prebenda) privari merear ad mandatum eorundem humiliter cedam, quodque nunquam contra Dominos meos de Capitulo, et etiam alios quoslibet ad eos pertinentes causas aliquas vel lites alibi immediate, quam in capitulo movebo, et intentabo, neque ante sententiam ipsorum definitivam per ipsos in huiusmodi litibus, vel lite prolata ad superiores quosque provocabo. Ita me Deus etc.« Za ovu prisegu tvrdio je kaptol u parnici sa Vagjonom, da je od pantivijeka u porabi. Od Vagjona tražili su je tek g. 1743., dok je ovaj prebendarom postao već g. 1736., a tražili su ju i od njegovih 8 drugova, koji nisu svi onaj mah prebendarima postali. Sve je to dokazom, da se neko vrijeme nije polagala. I. Vagjon izjavio je g. 1744. u spisima parnice, da se već 11 godina ne polaže. U doba Vrhovčevo iznosio je kaptol drugi obrazac prisega, te je (i za nj) tvrdio, da se od pantivijeka po njem prisega polaže. Valjda je kaptol upravo u povodu Vagjonove parnice odustao od prvog obrasca i uveo drugi.

²³⁴ U starom fragmentu (Acta Cap. Ant. fasc. 92. nr. 6.), koji radi o gubitku nadarbine po prebendaru Mihajlu, navodi se doslovno obrazac te prisega.

glede službe Božje izdade. Ova ustanova u izravnoj je opreci sa odredbom biskupa Eberharda iz g. 1417.; povrh toga pripisuje kaptolu vlast, kakovu nad prebendarima nije imao, a u svojoj općenitosti kosi se i sa vlašću biskupovom.²³⁵ S tih je razloga biskup Vrhovac tu prisegu opravdano dokinuo, te ju zamijenio sa starom prisegom (iz g. 1468.), što su ju prebendari pred svojim zborom polagali, uvrstiv g. 1800. u nju stavku „et quoad Statuta etiam ejusdem V. Capituli circa ordinem divinorum cum autoritate et approbatione Ordinarii Praelati aut lata, aut ferenda paritionem“ i odrediv, da se imade takodjer pred kustosom kao zastupnikom kaptola polagati. Tim je kaptol u ovom predmetu sve dobio, što je s pravom tražiti mogao.

²³⁵ U prestavci na biskupa Vrhovca od 14. rujna 1789., podnešenoj proti regulaciji kora, molili su prebendari, da se ta prisega dokine. Tvrdili su, da se nijedan od njih ne sjeća, da bi ju bio položio, dok se svi dobro sjećaju, da su položili prisegu po obrascu stare prebendarske prisege iz g. 1468. U odgovorima, što su ih na pitanja stavljena im prigodom vizite dali, izjavili su se o upitnoj prisegi ovako: »Interim humillimis exoramus precibus, praeinsinuatam juramentum, utpote infinitarum et obligationum et litium futurum petram scandali, occasione sacrae visitae sufferre gratiosissime dignaretur.«

